

Regimantas GUDELIS

Klaipėdos universitetas

Lietuviškų bažnytinių chorų vertinimo problematika (XIX a. pabaiga – XX a. pradžia)

Straipsnyje analizuojama Lietuvos bažnytinių chorų veikla XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje. Naudojantis įvairiais rašytiniais šaltiniais pirmą kartą sudarytas vardinis chorų sąrašas, kuris pasirodė esąs žymiai didesnis už iki šiol skelbtus akademinėje muzikos istorijoje. Keliama mintis, jog ankstesniuose istoriniuose darbuose buvo pernelyg susiaurinama bažnytinių chorų veiklos sfera, nepakankamai vertinami jų nuopelnai tautos kultūrai.

The article analyses the activity of Lithuanian church choirs at the end of the 19th century – the beginning of the 20th century. Using different written sources for the first time the nominal list of choirs was made, which turned out to be much bigger than the ones published in the academic history of music so far. The idea is raised that the activity sphere of church choirs was too narrowed, the merits in the national culture were not valued enough.

Įvadas

Lietuvos bažnytinių chorų veikla XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje yra vienas unikalusių tautos chorinės kultūros puslapių. Minimam laikotarpiu kompozitorius J. Naujalis privačiai lavino vargonininkus, mokė juos chorvedybos amato. Pasimokę amato jauni vargonininkai energingai kūrė chorus savo parapijose, mokė juos giedoti liturgijoje, o kai būdavo organizuojamas *lietuviškas vakaras*, choras parengdavo kelias tautiškas dainas.

Kartu su chorų sąjūdžiu pradėjo formuotis ir nacionalinė muzikos kritika. Jos dėmesio centre buvo tautinio atgimimo kultūrinė veikla ir ypač lietuviški vakarai. Aprašant ir aukštinant lietuviškų vakarų vaju, besizavint tautinėmis choro dainomis, buvo pernelyg sureikšminama chorų socialinė funkcija, nuopelnai žadinant lietuviybę. Tokių nuostatų veikiama kritinė refleksija įgavo aiškiai ideologizuotą tautinį pobūdį. Sovietiniais metais rašyta Lietuvos muzikos istorija¹ jau atvirai neigė bažnytinių chorų vaidmenį tautos kultūroje, šmeižė Bažnyčią ir katalikų dvasininkiją, iškraipė kultūros faktus. Tokiu būdu bažnytinių chorų veikla (XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje) muzikos istorijoje liko deramai neaprašyta ir neįvertinta. Įsitvirtino tendencingas įvaizdis, neva tautinio atgimimo chorinę tradiciją suformavo paskubomis jaunų muzikų suburti chorai, o nuolat veikiančys bažnytiniai chorai turėję tik marginalinę reikšmę.

Nuosekliau bažnytinių chorų veiklą analizavo iškilus chorvedys ir tyrinėtojas A. Arminas². Tačiau ir jo darbas, parengtas sovietiniais metais, privalėjo atitikti režimo ideologiją. Prasidėjus XXI a. pasirodė naujosios „Lietuvos muzikos istorijos“ pirmasis tomas³.

Žengtas konstruktyvus žingsnis rašant profesionalią, neideologizuotą tautos muzikos istoriją. Tačiau objektyviau vertinamų naujesnių faktų apie bažnytinių chorų veiklą pateikta nedaug. Išryškėjo skaudi problema – bažnytinių chorų tradicija, kaip sudėtinis Lietuvos chorinės kultūros komponentas, iki šiol nėra išsamiau analizuota: pateikiama nepilna (XIX a. pabaigos – XX a. pradžios) chorų statistika, susiaurinta jų veikimo sfera, veikla vertinama tik tautiškumo aspektu.

Atsižvelgiant į šias problemas, keliami tokie tyrimo t i k s l a i: pirma, pagrįsti *lietuviškų* bažnytinių chorų vertinimo metodologiją, antra, sudaryti pilnutinį chorų, susikūrusių iki Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, vardinių sąrašą, trečia, iš esmės pakoreguoti nusistovėjusius vertinimo stereotipus.

T y r i m o o b j e k t a s – Lietuvos katalikų bažnyčių lietuviškų parapijų chorai ir jų veikla XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje.

T y r i m o m e t o d a i – statistinių duomenų paieška nelegalioje (iki 1904 m.) ir legalioje (1904–1918 m.) lietuvių spaudoje, Šv. Grigaliaus vargonininkų draugijos ir kitų šaltinių dokumentų tyrimai; duomenų lyginamoji analizė, faktologinės–statistinės medžiagos apibendrinimas.

Lietuviškų bažnytinių chorų istorinė situacija

Į Lietuvą profesionalus chorinis menas atėjo iš Vakarų Europos kartu su krikštu ir psalmių giedotojų grupėmis. Feodalizmo laikais Vilniaus katedra, Šv. Jono ir kitos bažnyčios turėjo chorus–kapelas, prie bažnyčių veikė giedojimo mokyklos. Vadinamieji *lietuviški chorai* susikūrė XIX a. pabaigoje, kilus tautiniam lietuvių atgimimo sąjūdžiui. Dėl to Lietuvos valstybės chorinio meno pradžia sietina su krikštu, o nacionalinės tradicijos susiformavimas – su *lietuviškų chorų* sąjūdžiu XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje.

Absoliuti dauguma lietuviškų chorų, veikusių iki Nepriklausomos Lietuvos valstybės susikūrimo (1918 m.), pagal žanrinę kilmę ir institucinę priklausomybę buvo *bažnytiniai*. Šio reiškinių priežastys buvo dvi. Pirmoji – dėl carinės valdžios vykdyto spaudos draudimo (1864–1904 m.) buvo užgintos bet kokios tautinės–kultūrinės veiklos formos, todėl Bažnyčia buvo vienintelė legali žmones telkusi institucija, vienintelė vargonininko darbo vieta ir choro veiklos bazė. Atšaukus spaudos draudimą, buvo kuriamos kultūrinės draugijos, organizuojami pasaulietiniai chorai, tačiau ir toliau bendrame lietuviškų chorų kontekste dominavo bažnytiniai chorai. Antroji priežastis – chorų giedotojai, daugiausiai valstiečiai, buvo įpratę burtis prie bažnyčios, aktyviau dalyvauti religinėse šventėse. Laisvalaikio tradicijos dar nebuvo, todėl niekas neįsivaizdavo ir nuolatinių choro repeticijų. Mėgėjiškas pasaulietinis choras buvo artimesnis tik miestiečių sąmonei, nes jie nuo senų laikų buvo įpratę prie laisvalaikio klubų ir kitų organizuotų pramogų.

Lietuviško choro užuomazga – giedojimas Varnių kunigų seminarijoje vyskupo M. Valančiaus laikais, taip pat klierikų S. Skinkio, P. Kriaučiūno, Leonavičiaus, Lapinskio lietuviškoji veikla Seinų seminarijoje, po jos – pastoracinė ir tautinė veikla Suvalkijoje⁴. Apie lietuvišką giedojimą spaudos draudimo laikotarpiu rašo nelegali, o atšaukus jį – ir legali spauda.

XIX a. pabaiga – XX a. pradžia Lietuvos muzikos istorijoje vadinama bažnytinės muzikos reformos laikotarpiu, jos iniciatorius – kompozitorius J. Naujalis. Reforma rėmėsi

cecijalistų sąjūdžio Vakarų Europoje idėjomis, kurias specialiu potvarkiu *Moto proprio* patvirtino popiežius Pijus X. Šis potvarkis buvo aktualus ir Lietuvos bažnyčioms. Reformą palaikė ir apie ją rašė iškilūs dvasininkai A. Jakštas, K. Pakalniškis, A. Sabaliauskas ir kt. Pats J. Naujalis reformą apibūdino taip: „1892 m. aš ėmiaus to darbo, mokindamas jaunesnius vargonininkus, kurie pas mane papildydavo menką savo žinių bagažą. Mokėsi pas mane jie nuo 3 mėnesių ligi 2 metų kiekvienas ir, pasijutę galį pakenčiamai atlikti savo pareigas, dirbdavo savistoviai. Tas laikas supuola su bažnytinės muzikos kilimu Lietuvoje. Pusėtinai prasilavinęs vargonininkas laikė savo pareiga tuoj steigti bažnytinį chorą, kurį vedė kiek tai jam leido jo gabumas“⁵.

Dvasininkai įsitraukė ir į reformos įgyvendinimo procesą: kūrė naujas giesmes, taisė senųjų kalbą, sudarinėjo giesmynus, organizavo chorus. Šia veikla užsiėmė: vyskupas A. Baranauskas, kunigas poetas A. Vienažindys, J. Katelė, A. Jakštas, A. Sabaliauskas, K. Pakalniškis, Lomžos kunigų seminarijos profesoriai V. Aleksandravičius, J. Kaunas, K. Jurkšaitis, taip pat J. Tilvytis, J. Židanavičius, B. Andruška, S. Čepulis ir kt. (JAV lietuvių bendruomenėje plito kun. A. Ambrozaičio, J. Čižausko giesmynai.) Iš chorų vadovų išsiskyrė kunigai – kompozitorius T. Brazys, A. Vienažindys, J. Ambraziejus, M. Grigonis, V. Jurgilas, Prunskis, J. Dirginčius, Adomauskis, Grinevičius. Kunigų S. Čepulio ir J. Starkaus parengti chorai dalyvaudavo dainų šventėse.

J. Naujalisio leidžiamo *Vargonininko* žurnalo redakcinę tarybą sudarė trys muzikai (J. Naujalis, J. Gudavičius, V. Nacevičius) ir penki kunigai: A. Jakštas (Dumbrė), Jogminas (Meškus), Staugaitis (Jonas), Narijauskas (Skirgaila), Mališauskas.

Minėti ir jau pamiršti pažangūs dvasininkai bei kuklų muzikinį išsilavinimą įgiję vargonininkai buvo pagrindiniai lietuviškų chorų idėjos skleidėjai ir jų organizatoriai.

Pirmieji lietuviški chorai bažnyčiose buvo grupės giedotojų, susibūrusios savo vargonininko ar kunigo iniciatyva. Vis dėlto ir tokios giedotojų grupės jau atstovavo aukštesniam maldininkų *organizuotumo ir giedojimo estetikos* laipsniui. Keturiais balsais pradeda giedoti paskutiniajame XIX a. dešimtmetyje. Tai buvo pirmųjų lietuvių vargonininkų profesionalų M. Račo-Racevičiaus, J. Dryjos-Visockio, J. Balčiūno, kompozitoriaus kunigo T. Brazio chorai.

Iki pat Nepriklausomos Lietuvos Respublikos susikūrimo vargonininkai dirbo pagal žodinį susitarimą su klebonu, todėl vienoje vietoje ilgai neužsibūdavo, nuolat dairydavosi pelningesnių parapijų ir „geresnio“ klebono⁶. Taip pat ir chorai bažnyčiose tai susiburdavė, tai kuriam laikui išsisklaidydavo.

Dėl šios svarbios priežasties bendrą chorų veiklos vaizdą geriau atspindi ne vienkartinis momento fiksavimas („momento nuotrauka“), bet ilgesnis laikotarpis ir jo metu veikusią chorų statistika. Juo labiau kad meniškumo kriterijai iš pradžių nebuvo svarbūs; atsižvelgiant į juos chorus pradėti vertinti tik prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą.

Lietuviškų bažnytinių chorų, susikūrusių spaudos draudimo metais (iki 1904 m.), apžvalga

Pasak A. Armino, Lietuvoje spaudos draudimo laikotarpiu veikė 25 chorai, kuriuos sudarė grupės po 13–20 žmonių (be Vilniaus ir Kauno katedrų)⁷. Tarp jų pasaulietiniai buvo

tik J. Naujalio vadovaujama „Daina“ ir dar kelios sueinančios padainuoti grupės. Ištyrinėjus svarbiausius istorinius šaltinius, paaiškėjo, kad A. Armino pateiktas chorų skaičius netikslus. Jis per mažas.

Sudarant vardinį chorų sąrašą fiksuojami tik tie bažnyčių chorai, kurie buvo paskelbti *spaudoje ir kituose rašytiniuose šaltiniuose*⁸. Spaudoje faktai apie chorą laikomi visiškai patikimais.

Vardinis bažnytinių lietuviškų chorų, veikusių spaudos draudimo laikotarpiu, sąrašas

1. Druskininkų – vadovavo kompozitoriaus M. K. Čiurlionio tėvas K. Čiurlionis. Yra 1890–1900 m. choro nuotrauka. Joje 18 suaugusių žmonių ir 6 vaikai. Vėlesnių žinių apie šį chorą neaptikta.
2. Eržvilko – įkurtas 1895 m., vadovavo S. Batoras, apie 1909 m. – J. Batoras. Dalyvavo II Dainų šventėje 43 žm., vadovavo S. Batoras.
3. Gaurės – veikė XIX a. pab. – XX a. pr., chore giedojo apie 50 žm.
4. Gervėčių – veikė 1899–1990 m., vadovavo jaunas komp. M. Petrauskas, chore giedojo apie 80 žmonių. Vėlesnių žinių apie šį chorą neaptikta.
5. Gruzdžių – veikė XIX a. pab. – XX a. pr., vadovavo M. Račas-Racevičius, vėliau – P. Balčiūnas. Choras spaudoje minimas ir 1918 m.
6. Joniškio – susikūrė apie 1887–1900 m. II Dainų šventės programoje nurodoma, jog įkurtas 1898 m. Vadovavo J. Dryja-Visockis, vėliau jo sūnus A. Visockis. Choras išgarsėjo dirbant Rokiškio vargonininkų mokyklos auklėtiniui K. Diržiui. Apie 1924 m. chore giedojo 32 žm., vadovavo N. Murelis. Dalyvavo II Dainų šventėje: 41 žm., vadovavo J. Meškelė.
7. Josvainių – veikė XIX a. pab. – XX a. pr., vadovavo jaunas komp. T. Brazys.
8. Jurbarko – choro įkūrimo data kai kur minima 1882 m., jo vadovas – M. Račas-Racevičius. Tačiau II Dainų šventės programoje nurodyta, jog choras įkurtas 1897 m. ir minimi jo vadovai broliai Nacevičiai, dirbę nuo 1897 m. Vėliau vadovavo A. Pocius, po jo – Varšuvos muzikos institutą baigę P. Mikužis, A. Butkevičius. Apie 1924 m. chore giedojo 28 žm., vadovavo J. Pocius. I Dainų šventėje dalyvavo Jurbarko *Pavasarininkų* choras – 34 žm., vadovavo J. Pocius. II šventėje – *Šv. Cecilijos* choras: 64 žm., vadovavo J. Pocius.
9. Leliūnų – įkurtas 1900 m., vadovavo K. Treinys. 1909–1911 m. vargonininkavo komp. J. Gruodis. Choras spaudoje minimas ir 1918 m.
10. Marijampolės – veikė nuo 1898 m., vadovavo J. Senkus, vėliau A. Jasenauskas ir kt.
11. Metelių – įkurtas 1890 m., apie 1924 m. chore giedojo 38 žm., vadovavo kanauninkas V. Jurgilas, jam padėjo J. Auginis.
12. Obelių – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1897 m. Vadovai – Mikas ir Jonas Petrauskai. Dalyvavo II Dainų šventėje 44 žm., vadovavo P. Lotočka.
13. Pabiržės – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1898 m., vadovavo T. Brazys. Dalyvavo II Dainų šventėje 48 žm., vadovavo P. Martinonis.
14. Pagirių – vienas seniausių chorų, įkurtas 1885 m. II Dainų šventės programoje nurodyta, kad įkūrė N. Romoslaukas. Apie 1906 m. vadovavo P. Jutas. 1924 m. chore giedojo 25 žm., vadovavo J. Taujanskas. Dalyvavo II Dainų šventėje 24 žm., vadovavo J. Taujanskas.
15. Pandėlio – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1900 m. Dalyvavo II šventėje 25 žm., vadovavo R. Balčiūnas.
16. Panevėžio – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1900 m. Apie 1905 m. chorui vadovavo J. Birmantas. 1910–1914 m. spauda dažnai rašydavo apie A. Marijošiaus vadovaujamą chorą. Dalyvavo II Dainų šventėje, vadovavo V. Paulauskas.
17. Plungės – įkurtas 1895 m., vadovas M. Račas-Racevičius, vėliau J. Žilevičius ir kt.
18. Ramygalos – įkurtas apie 1888 m., 1924 m. chore giedojo 30 žm., vadovavo J. Žiedelis. Kartu su vidurinės mokyklos choru dalyvavo II Dainų šventėje. Bažnyčios chorą sudarė 39 žm., vadovavo K. Dovydaitis.

19. Raseinių – įkurtas XX a. pradžioje, vadovavo M. Račas-Racevičius, apie 1907 m. – Lopata. 1924 m. chore giedojo 20 žm., vadovavo J. Lukošius. Dalyvavo II Dainų šventėje: 95 žm., vad. J. Potopavičius.
20. Rietavo – nuo 1874 m. chorui vadovavo J. Kalvaitis, nuo 1896 m. – A. Januševičius.
21. Rokiškio – veikė XIX a. pab. – XX a. pr., vadovavo vargonininkų mokyklos vadovas R. Liehmanas, vėliau jo mokinys M. Milaknis. Dalyvavo I Dainų šventėje 20 žm., vadovavo M. Milaknis.
22. Šeduvos – įkurtas, manoma, apie 1875 m., vadovavo J. Dryja-Visockis, minimas spaudoje 1918 m., 1924 m. chore giedojo 45 žm., vadovavo A. Bielinis. II Dainų šventėje dalyvavo Šv. *Cecilijos* choras – 51 žm., vadovas A. Bielinis.
23. Šėtos – veikė nuo 1888 m. Dalyvavo I Dainų šventėje: 31 žm., vadovavo J. Kemeikis, II Dainų šventėje: 47 žm., vadovavo J. Kemeikis.
24. Šiaulių – įkurtas XIX a. pab. – XX a. pr., vadovavo M. Račas-Racevičius, vėliau kiti.
25. Troškūnų – 1902–1903 m. veikė vyrų ir vaikų choras, vadovavo Rokiškio vargonininkų mokyklos auklėtinis J. Balčiūnas. Choras giedojo 4 balsais lotyniškas mišias ir giesmes.
26. Truskavos – choras veikė apie 1888 m.
27. Ukmergės – įkurtas apie 1900 m., giedojo mergaitės, berniukai, vyrai, vadovavo kunigas J. Dirginčius. Choras spaudoje minimas 1917 m., 1924 m. chore giedojo 24 žm., vadovavo P. Juchnevičius.
28. Utenos – 1903 m. čia vargonininkavo komp. J. Gruodis. 1909–10 m. bažnyčios choras turėjo apie 100 giedotojų, vadovavo J. Banys. I Dainų šventėje dalyvavo Utenos *Pavasarininkų* choras: 56 žm., vad. V. Butvila. II Dainų šventėje dalyvavo kartu su „Saulės“ gimnazijos chorą, vadovavo V. Grišaliūnas. Bažnyčios chorą atskirai sudarė 50 žm.
29. Vabalninko – 1890 m. chorą įkūrė jaunas komp. J. Naujalis. 1924 m. chorą sudarė 57 žm., vadovavo J. Meškelė. Dalyvavo I Dainų šventėje 27 žm., vadovavo K. Balčiūnas. II Dainų šventėje dalyvavo Šv. *Cecilijos* choras – 25 žm., vadovas – J. Vžesniauskas.
30. Valkininkų – įkurtas 1900 m., giedojo 25 moterys ir vaikai. Chorui vadovavo Mozūra, apie 1910 m. vadovavo Valušis. Organizuoti padėjo klebonas V. Mironas. J. Kreivėno muzikos archyve (JAV) yra 1908 m. įrašyta plokštelė.
31. Veiviržėnų – įkurtas 1891 m., 1924 m. chore giedojo 18 žm., vadovavo V. Krasauskas.
32. Veliuonos – įkurtas apie 1885 m., vadovas J. Kumetis. II Dainų šventėje dalyvavo Šv. *Cecilijos* choras – 38 žm., vadovavo J. Dovydaitis.
33. Vilkaviškio – vienas pirmųjų lietuviškų chorų, minimas nuo 1880 m., giedojo 6 moterys ir 1 vyras. Kaip daugiabalsis choras spaudoje minimas 1917 m. Dalyvavo II Dainų šventėje 31 žm., vadovavo K. Olšauskas.
34. Zarasų – veikė XIX a. pab. – XX a. pr., vadovavo M. Račas-Racevičius. 1924 m. chore giedojo 24 žm., vad. M. Meškauskas.
35. Žvingių – veikė XIX a. pab. – XX a. pr., vadovavo komp. T. Brazys.

Pastabos

1. Į šį sąrašą nebuvo įtraukti Kauno Katedros, Karmelitų ir Švč. Trejybės bažnyčios, chorai, kurie giedojo lotyniškai ir lenkiškai. Neįtraukėme ir Vilniaus krašto lenkiškų chorų. Be to, tikėtina, kad autentiškas sąrašas būtų dar ilgesnis, nes kai kurie chorai galėjo į spaudą ir nepakliūti.
2. Sąraše nenurodoma, kurie chorai dalyvavo III (1930 m.) Dainų šventėje, kadangi jos rengėjai neišleido programos ir nepaskelbė vardinio chorų sąrašo.

Chorų, susikūrusių po spaudos draudimo atšaukimo iki Nepriklausomos Lietuvos Respublikos susikūrimo, apžvalga

Chorais jau nebevedinamos liaudies giedotojų grupės, kriterijumi tampa akademiškas daugiabalsumas. Kvalifikuotų muzikų J. Birmanto, V. Dutkevičiaus, J. Gudavičiaus, P. Mi-

kuckio, V. Nacevičiaus, J. Neimonto, J. Pocevičiaus, J. Žilevičiaus, P. Vaičiūno vadovaujami chorai, mūsų akimis žiūrint, priartėjo prie *meno kolektyvo* statuso.

Šio laikotarpio chorų statistika taip pat netiksli.

S. Šimkus 1912 m. straipsnyje „Muzika Lietuvoje“ teigė: „Šiandien mes Lietuvoje turime apie 100 chorų, skaitant po 20 kiekviename, turime porą tūkstančių dainininkų“⁹. Tuo tarpu naujojoje „Lietuvos muzikos istorijoje“ nurodoma: „1909 m. chorus turėjo 88-ios Lietuvos bažnyčios“¹⁰. Iš kur tokie duomenys – nežinia. Gali būti, jie buvo paimti iš gerokai vėliau, t. y. 1914 m., išėjusio „Vargonininko kalendoriaus“¹¹, kuriame rašoma ne apie 1909 m., o 1913–1914 m. veikusius chorus. Bet ir šis chorų skaičius negali būti laikomas galutiniu. Paaškinsime. Apie 1912–1913 m. Šv. Grigaliaus vargonininkų draugijos komisija, vadovaujama Veliuonos vargonininko J. Kumečio, vargonininkams išsiuntė apie 171 laišką–anketą su klausimais. Asmeninių atsakymų iš visų bažnyčių komisija nesulaukė, todėl bendrą padėtį dekanatuose apibūdinti padėjo ten dirbantys Draugijos aktyvistai. Iš gautų atsakymų padaryta išvada: chorai gieda 88 bažnyčiose, jų nėra aštuoniasdešimt trijose¹². Nors ši statistika istoriografijos požiūriu yra ypač svarbi, tačiau ji nebuvo *galutinė ir išsami*, kadangi Šv. Grigaliaus vargonininkų draugija negavo atsakymų iš visų bažnyčių.

Žemiau pateikiame išsamesnį chorų, *susikūrusių* po spaudos draudimo atšaukimo, sąrašą. Jį sudarėme pagal tokį pat principą kaip ir pirmąjį.

Lietuviškų bažnytinių chorų, susikūrusių po 1904 m., sąrašas

1. Akmenės – (*šv. Cecilijos*), II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1918 m. Dalyvavo I ir II Dainų šventėse 20 žm., vadovavo A. Dabkevičius.
2. Alovės – choras minimas spaudoje 1917–1918 m.
3. Aluntos – apie 1909–1911 m. chorą įkūrė kompozitorius J. Gruodis ir J. Karosas. 1924 m. chore giedojo 18 žm., vadovavo Vžesniauskas.
4. Alvyto – choras minimas spaudoje 1917 m., 1924 m. giedojo 25 žm., vad. J. Ramanauskas.
5. Alytaus – (II bažnyčios) veikė iki I pasaulinio karo, 1924 m. chore giedojo 22 žm., vadovavo V. Dviliukas. Dalyvavo II Dainų šventėje 35 žm., vadovavo V. Dviliukas.
6. Antašavos – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1913 m., vadovavo J. Einoris. Dalyvavo II Dainų šventėje 46 žm., vadovavo A. Gokas.
7. Ariogalos – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1917 m., vadovavo T. Jakaitis, J. Petrokas, J. Anulis. Dalyvavo II Dainų šventėje 27 žm., vadovavo K. Stasiulevičius.
8. Balbieriškio – choras įsikūrė prieš I pasaulinį karą.
9. Balninkų – choras minimas spaudoje 1917 m.
10. Baltupių – choras minimas spaudoje 1918 m.
11. Čedasų – apie 1909 m. chorą įkūrė N. Martinonis ir P. Martinonis.
12. Čiobiškio – veikė XX a. pradžioje. Choras minimas spaudoje 1918 m.
13. Dabeikių – minimas spaudoje pusiau bendruomeninis choras nuo 1913–1914 m. Dalyvavo II Dainų šventėje 33 žm., vadovavo B. Purvinis.
14. Deltuvos – choras minimas spaudoje 1918 m.
15. Dusetų – choras minimas spaudoje 1918 m., vadovavo A. Mūrelis.
16. Geležių – choras minimas spaudoje 1918 m.
17. Giedraičių – (*šv. Cecilijos*), II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1918 m., vadovavo P. Vaščiūnas. Dalyvavo II Dainų šventėje 23 žm., vadovavo A. Makačinas.

18. Gižų – choras minimas spaudoje 1918 m. Dalyvavo I Dainų šventėje, vad. Krašauskas.
19. Inturkės – choras minimas spaudoje 1918 m., 1924 m. chorui vadovavo K. Klišanis.
20. Joniškelio – spaudoje minimas 1918 m. (II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1923 m.). Dalyvavo II Dainų šventėje 41 žm., vadovavo P. Lekerauskas.
21. Josvainių – veikė nuo 1912 m. Dalyvavo II Dainų šventėje 24 žm., vad. J. Bojanauškas.
22. Kaišiadorių – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1909 m. Dalyvavo II Dainų šventėje 26 žm., vadovavo J. Štarka.
23. Kaltanėnai (Aukštaitija) choras minimas spaudoje 1918 m.
24. Kaltinėnai (Žemaitija) choras minimas spaudoje 1918 m.
25. Kalvarijos – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1913 m. Dalyvavo II Dainų šventėje 40 žm., vadovavo A. Banionis.
26. Kamajų – apie 1908–1909 m. veikė geras choras, vadovavo Rokiškio vargonininkų mokyklos auklėtinis P. Vinkšnelis.
27. Karsakiškio – choras minimas spaudoje 1918 m.
28. Kartenos – choras minimas spaudoje 1918 m.
29. Kelmės – veikė po 1909 m., vadovavo P. Juchnevičius, Slavinskis, L. Adomaitis. 1924 m. chore giedojo 31 žm., vadovavo J. Lastauskas. Dalyvavo II Dainų šventėje kartu su mokyklos ir *Pavasarininkų* choris 68 žm., vadovavo L. Klatauskas.
30. Kietaviškio – veikė prieš I pasaulinį karą, vadovavo kompozitorius J. Dambrauskas.
31. Klovainių – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1916 m. Dalyvavo I Dainų šventėje 10 žm., vadovavo J. Batoras. II Dainų šventėje (*Pavasario* sąjungos ir bažnytinis) 26 žm., vadovavo A. Zakarauskas.
32. Kolesnyko – choras minimas spaudoje 1918 m.
33. Kovarsko – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1916 m., vadovavo Jočys. Dalyvavo I ir II Dainų šventėse 45 žm., vadovavo Puodžiūnas.
34. Krekenavos – choras minimas spaudoje 1918 m.
35. Krinčino – choras minimas spaudoje 1918 m., 1924 m., chore giedojo 19 žm., vadovavo P. Lekerauskas. Kaip *Pavasario* sąjungos choras dalyvavo II Dainų šventėje 59 žm., vadovavo J. Barauskas.
36. Kruonio – choras minimas spaudoje 1918 m.
37. Kryklėnų – choras minimas spaudoje 1918 m.
38. Kuktiškių – apie 1909–1911 m. veikė vaikų choras, vadovavo kompozitorius J. Gruodis ir J. Karosas.
39. Kupiškio – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad įkurtas 1907 m. Dalyvavo II Dainų šventėje kartu su *Dainos mylėtojų* choru 92 žm., vadovavo J. Plūkas.
40. Kupreliško – choras minimas spaudoje 1918 m.
41. Kuršėnų – įkurtas apie 1913 m., 1924 m. chore giedojo 24 žm., vadovavo A. Barakauskas.
42. Labanoro – choras minimas spaudoje 1918 m.
43. Liubavo – choras minimas spaudoje 1918 m. Dalyvavo I Dainų šventėje 21 žm., vadovavo V. Šatas.
44. Mažeikių – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad įkurtas 1906 m. Dalyvavo I Dainų šventėje 28 žm., II Dainų šventėje kartu su gimnazijos choru. Bažnyčios choras 54 žm., vadovavo K. Pukevičius.
45. Merkinės – įkurtas 1908 m., vadovavo Adomavičius, giedojo 45 žm. Buvo vienas geriausių Dzūkijos chorų. Dalyvavo II Dainų šventėje kartu su mokyklos choru 20 žm., vadovavo J. Gutauskas.
46. Meškuičių – choras minimas spaudoje 1918 m.
47. Miežiškių – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1916 m., vadovavo Nomeika, Dambrauskas. Dalyvavo II Dainų šventėje 41 žm., vadovavo K. Vrubliauskas.
48. Naujamiesčio (Naumiesčio, Panevėžio apskr.) – choras minimas spaudoje 1918 m., 1924 m. chore giedojo 26 žm., vadovavo B. Žilinskas. Dalyvavo II Dainų šventėje kaip *Pavasarininkų* choras 24 žm., vadovavo B. Žilinskas.

49. Nedzingės – žinomas nuo 1908 m., 1924 m. chore giedojo 17 žm., vadovavo M. Verbickas.
50. Nemakščių – choras susikūrė po 1905 m., giedojo 21 žm., vadovavo K. Žukas.
51. Pajevonio – choras minimas spaudoje 1918 m., vadovavo Piešys.
52. Pakražantės – choras minimas spaudoje 1918 m.
53. Pakruojo – choras minimas spaudoje 1918 m.
54. Pakuonio – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1914 m., vadovavo P. Kabašinskas. Choras minimas spaudoje 1918 m. Dalyvavo II Dainų šventėje 31 žm., vadovavo B. Puidokas.
55. Palankių – choras minimas spaudoje 1918 m.
56. Pandėlio – choras minimas spaudoje 1917 m.
57. Panemunio – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1914 m. Dalyvavo II Dainų šventėje 28 žm., vadovavo K. Smolskis.
58. Panemunėlio (Rokiškio raj.) – įkurtas apie 1909 m., vadovavo N. Martinonis ir P. Martinonis. Dalyvavo II Dainų šventėje 35 žm., vadovavo S. Levandavičius.
59. Panemunės (Aukštosios) – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1916 m. Dalyvavo II Dainų šventėje 30 žm., vadovavo J. Krauza.
60. Paraseinių – choras minimas spaudoje 1917–1918 m.
61. Perlojos – apie 1905 m. garsėjo bažnyčios merginų choras. Kas joms vadovavo, nenustatyta.
62. Pinavos – choras minimas spaudoje 1917–1918 m.
63. Platelių – choras minimas spaudoje 1914 m.
64. Pumpėnų – choras minimas spaudoje 1914 m.
65. Pušaloto – choras minimas spaudoje 1917–1918 m.
66. Ramoniškių – apie 1917–1918 m. veikė mergaičių choras.
67. Ramygalos – choras suaktyvėjo apie 1907 m., vadovavo Lesis.
68. Raponiškių – choras minimas spaudoje 1918 m.
69. Raudėnų – įsikūrė 1916 m., 1924 m. chore giedojo 21 žm., vadovavo A. Šarkauskas
70. Renavos – choras minimas spaudoje 1918 m.
71. Rozalimo – choras minimas spaudoje 1918 m.
72. Rūdiškių – choras minimas spaudoje 1918 m.
73. Rudžionių – choras minimas spaudoje 1918 m.
74. Rumšiškių – įsikūrė po 1905 m., 1924 m. chore giedojo 18 žm., vadovavo J. Grincevičius.
75. Runionių – spaudoje minimas 1918 m .
76. Šakiai – įsikūrė apie 1918 m., vadovavo J. Kamaitis.
77. Salako – įsikūrė 1915 m., 1924 m. chore giedojo 24 žm., vadovavo A. Stasiūnas.
78. Salamiesčio – choras minimas spaudoje 1918 m. Dalyvavo II Dainų šventėje, vadovavo A. Bielskis.
79. Salantų – choras minimas spaudoje 1918 m.
80. Sedos – veikė apie 1918 m., vadovavo. K. Januškevičius. Dalyvavo I Dainų šventėje 38 žm., vadovavo T. Čempė.
81. Seirijų – choras minimas spaudoje 1917 m.
82. Šaukėnų – įsikūrė 1911 m. Dalyvavo I Dainų šventėje 28 žm., vadovavo V. Vaišys. II Dainų šventėje dalyvavo kaip *Pavasarininkų* choras 67 žm., vadovavo V. Vaišys.
83. Šešuolių – spaudoje minimas 1918 m.
84. Šiaulėnai – choras minimas spaudoje 1917 m., vadovavo P. Strimyla. Dalyvavo II Dainų šventėje, vadovavo T. Reivydas.
85. Simno – minimas spaudoje 1918 m., dalyvavo II Dainų šventėje, vadovavo J. Ragauskas.
86. Sintautų – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1918 m. Dalyvavo II Dainų šventėje, vadovavo K. Skaisgirys.
87. Skaudvilės – choras spaudoje minimas 1918 m .
88. Skirsnemunės – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad chorą 1903 m. įsteigė S. Šimkus. Choras

- minimas spaudoje 1918 m. Dalyvavo I ir II Dainų šventėse, vadovavo K. Petrauskas.
89. Skraičionių – choras minimas spaudoje 1918 m.
 90. Skuodo – įsikūrė 1912 m., giedojo 12 žm. Dalyvavo I Dainų šventėje kaip *Pavasarininkų* choras 24 žm., II Dainų šventėje 24 žm., vadovavo J. Ringaila.
 91. Subatės – choras minimas spaudoje 1918 m.
 92. Suginčių – choras veikė apie 1909 m.
 93. Svėdasų – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1910 m. Dalyvavo II Dainų šventėje, vadovavo P. Vinkšnelis.
 94. Švenčionių – garsėjo nuo 1905 m., chore giedojo 48 žm., vadovavo P. Mikuckis, vėliau – Vl. Dutkevičius. Vienas geriausių chorų.
 95. Šventežerio – choras spaudoje minimas 1918 m.
 96. Taujėnų – įsikūrė 1916 m. Dalyvavo I ir II Dainų šventėse, vadovavo K. Mačikėnas.
 97. Tauragės – choras išgarsėjo po 1904 m., vadovaujant kompozitoriui J. Gudavičiui. 1924 m. chore giedojo 34 žm., vadovavo V. Dirginčius. (II Dainų šventėje dalyvavo jungtinis Tauragės choras, vadovavo J. Gudavičiaus. Jame bažnyčios giedotojų nebuvo.)
 98. Telšių – išgarsėjo apie 1907 m., vadovavo J. Kunčius, vėliau – V. Baltrimas.
 99. Tičkūnų – choras spaudoje minimas 1918 m.
 100. Traupių – įsikūrė 1908 m. Dalyvavo II Dainų šventėje, vadovavo P. Sližys.
 101. Tverėčiaus – choras spaudoje minimas 1918 m.
 102. Tverų – choras spaudoje minimas 1918 m.
 103. Tytuvėnų – II Dainų šventės programoje nurodyta, kad veikė nuo 1912 m. Dalyvavo II Dainų šventėje, vadovavo J. Rimvydis.
 104. Ūdrijos – įsikūrė 1908 m., įkūrėjas klebonas Ginevičius, vadovas komp. J. Neimontas, chore giedojo 40 žmonių. Tuo metu buvo vienas geriausių Lietuvos periferijos chorų. Nuo 1916 m. chorui vadovavo V. Navickas, giedojo 24 žm.
 105. Užpalių – veikė nuo 1907 m., vadovavo K. Didžiakis. Apie 1924 m. chore giedojo 14 žm. Dalyvavo II Dainų šventėje 54 žm., vadovavo F. Balčiūnas.
 106. Vėškūnų – choras minimas spaudoje 1918 m.
 107. Viekšnių – veikė nuo XX. pradžios, giedojo 40 žm., 1924 m. giedojo 50 žm., vadovavo J. Kučinskas.
 108. Vilkijos – veikė nuo XIX a. pabaigos, giedojo 12 žm. Spaudoje minimas ir 1918 m., vadovavo A. Stanišauskas. Dalyvavo II Dainų šventėje kartu su vidurinės mokyklos choru 50 žm., vadovavo Urmulevičius.
 109. Virbalio – choras minimas spaudoje 1918 m.
 110. Višakio Rūdos – spaudoje minimas 1918 m., 1924 m. giedojo 54 žm., vadovavo P. Ambrazas. Dalyvavo II Dainų šventėje 20 žm., vadovas – J. Stankūnas.
 111. Žagarės – choras veikė apie 1905 m., vadovavo Grigaitis ir Čiapas. Choras minimas spaudoje 1917 m., vad. A. Vokietaitis.
 112. Zapyškio – choras buvo, bet, atrodo, silpnas.
 113. Žašlių – choras minimas apie 1906 m.
 114. Žemaičių Kalvarijos – veikė po 1905 m., spaudoje minima, jog 1917 m. choras iširo.
 115. Žiežmarių – choras spaudoje minimas 1917–1918 m. Dalyvavo II Dainų šventėje 34 žm., vad. J. Žiedelis.
 116. Žydikų – choras spaudoje minimas 1918 m.

Sudarius bendrą XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje veikusią **lietuviškų bažnytinių chorų sąrašą, jis apima beveik 150 chorų**. Kaip matome, šis sąrašas vos ne du kartus didesnis už paskelbtą akademinėje muzikos istorijoje. Atšaukus spaudos draudimą, susida-

rius sąlygoms, pradėjo kurtis ir pasaulietiniai chorai. Bet jų iki Nepriklausomos Lietuvos Respublikos susikūrimo buvo tik apie dvidešimt¹³.

Veiklos vertinimas

Jeigu banalų klausimą „Ar menas keičia pasaulį?“ perfrazuotume į „Ar bažnytiniai chorai pakeitė aplinkinį pasaulį“, atsakymas neabejotinai būtų *taip*. Apibendrinant bažnytinių chorų veiklos rezultatus būtina nustatyti tam tikrus vertinimo kriterijus. Vienas jų, tarkime, tiesiogiai susijęs su paties objekto žanriniu–funkciniu efektyvumu, antrasis – su visuomenės reikmių tenkinimu ir vertybių kūrimu istorijos nulemtose sociokultūrinėje aplinkoje. Lietuvių muzikos istorijoje įsitvirtino vertinimo paradigma – lietuviški chorai iki 1918 m. buvo viena iš aktualiausių lietuvybės skleidimo priemonių, taigi kriterijus – tautiškumo sklaida. Šis kriterijus susiformavo tautinio atgimimo laikotarpiu, kai visuomenę buvo užvaldžiusi lietuvybės idėja ir revoliucinga kolektyvistinė psichologija. Periferijos korespondentai, tarsi lenktyniaudami vienas su kitu, skubėjo laikraštyje paskelbti žinią, kad jų miestelyje ar bažnytkaimyje *jau* susikūrė choras, įvyko *lietuviškas vakaras*. Tikindavo, jog vakaro metu vietinio choro atlikta „Tautiška giesmė“ įkvėpė lietuviais vadintis net ir tuos, kurie iki vakaro dar save laikė lenkais¹⁴. Perteikti raštu tokias visuomenės nuotaikas, deklaruoti vertybes tuokart dar nereikėjo talento – užteko vaizdingai aprašyti paties vakaro situaciją, padailinti vieną kitą paplitusį šūkį, ir renginys vienareikšmiškai buvo suvokiamas kaip svarbi tautinė–kultūrinė akcija.

Bet nesisekė vertinti bažnytinių chorų tiesioginės veiklos ir jos efektyvumo. Negalėdami įtaigiau atskleisti choro giedojimo reikšmės liturgijoje korespondentai kryo į faktų perteikimą. Antai XIX a. pabaigos – XX a. pradžios chorinėje publicistikoje aptinkame – tiesa, ne tiek daug – informacijos apie repertuarą – ką chorai giedoja, kaip elgėsi giedotojai, etc. Randame ir mums svarbius skelbimus, kuriuose kruopščiai išvardyta, kas bus giedama per Didžiąją savaitę, per kitas šventes, etc. Bet veltui ieškotume spaudoje choro, kaip *aktyvaus liturgijos dalyvio*, aprašymo, choro poveikio liturgijos tėkmei bei žmonių maldai apibūdinimo. Iš to galėtume daryti išvadą, jog visuomenei šventoji liturgija yra tikėjimo slėpinio apgaubtas aktas, vykstantis „Dievo namuose“. Akto slėpinio negalima perkelti už sakralios erdvės, analizuoti ir apnuoginus jį atskleisti laikraščiuose. Dėl tokios nuostatos dalyvaujantis liturgijoje choras nepatekdavo į publicistikos ir kritikos akiratį. Kas kita, kai bažnytinis choras padainuodavo kelias daineles lietuviškame vakare. Tuomet jį korespondentai galėjo girti ar peikti. Choro dalyvavimas liturgijoje liko *tabu* tema ir tarpukario Lietuvos muzikos kritikoje. Padėtis keitėsi tik pradėjus rengti *religinius koncertus* Nepriklausomoje Lietuvoje.

Minėta probleminė vertinimo situacija iš dalies pagrindžia, kodėl bažnytinių chorų veiklos efektyvumas Lietuvoje iki Pirmojo pasaulinio karo buvo vertinamas išskirtinai pasaulietinio turinio paradigmomis, remiantis lietuvybės kriterijumi.

Aiškindamiesi bažnytinių chorų reikšmę, premisa imkime mūsų muzikos patriarcho J. Naujalio daug kartų mentotyros literatūroje cituotą gana paprastą, bet iškalbingą pastebėjimą: „Žinoma, tie chorai buvo menkučiai, silpni, nebuvo juose balsų lygsvaros, balsai būdavo šiurkštūs, sąskamba negryna, niuansų nežinota. Bet ir tie chorai teikė didelio

džiaugsmo nedaug nusimanančiai muzikoje visuomenei¹⁵. Taigi chorai buvo silpnučiai, bet reikalingi. Svarbi ne tiek chorų meninė–estetinė, kiek *pati jų bendravimo su visuome-
ne dimensija*.

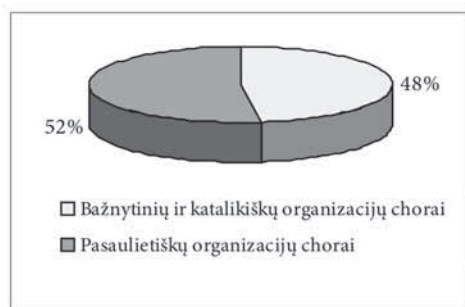
Atsižvelgiant į tokią dimensiją, chorų skaičius ir paplitimas – svarbus jų veiklos vertinimo kriterijus ir rodiklis. Mūsų sudaryti vardiniai chorų sąrašai rodo, jog chorai buvo plačiai paplitę, jų tinklas apėmė didesnių miestų, miestelių ir atokiausių vietovių – Gaurės, Gruzdujų, Leliūnų, Traupių, Vaškūnų, Žydikų bažnyčias. Be to, ne visi iš tų chorų veikė trumpai – kai kurie jų net dalyvavo pirmojoje, antrojoje ir trečiojoje Lietuvos dainų šventėse. Nemenkinsime ir jų estetiškos funkcijos. Iš publikacijų, senų žmonių pasakojimų sužinome, jog chorai pagyvindavo parapijų gyvenimą, per atlaidus padėdavo sukurti šventės nuotaiką, skatino kaimo bažnytelių dvasingumą, parapijose puoselėjo giesmės grožį. Ir visa tai vyko pačios liaudies pastangomis. Chorinė giesmė įgijo tokią meninę–estetinę vertę, kokią turėjo iškilioji liaudies skulptūra bei kiti meno sedevrai.

Turint omenyje tokius neabejotinus chorų nuopelnus tautos religinei kultūrai, galima apgailestauti, kad folkloristikos mokslas, tyrinėdamas tik grynojo folkloro žanrus, neskyrė reikiamo dėmesio choro tyrimams *liaudiškoje aplinkoje*. Periferijos bažnyčių chorinis giedojimas netapo nei folkloristikos, nei akademinės menotyros tyrimo objektu.

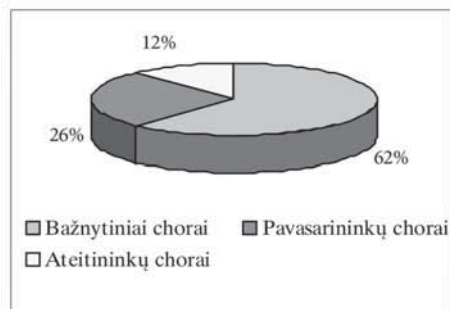
Chorų masiškumas *patvirtina* bažnytinės muzikos reformos sėkmę. Įgyvendinti pamatinius reformos ir popiežiaus Pijaus X *Motu proprio* siekius grąžinti grigališkąjį giedojimą, susisteminti bažnyčiose giedamų liturginių metų giesmių repertuarą – šių tikslų buvo siekiama *visose* šalies bažnyčiose. Atsižvelgę į chorų paplitimą ir į tai, kaip bendrą pažangą bažnyčiose vertino autoritetingi dvasininkai, kompozitoriai T. Brazys, J. Naujalis, J. Žilevičius ir kiti, galime teigti, jog reforma pavyko ir jos tikslai buvo įgyvendinti. Žinoma, čia neegzistuoja joks vertinimo laipsnis „gerai“, „labai gerai“, etc., nes tai buvo didelio masto religinis–kultūrinis procesas.

Privalome pakoreguoti bažnytinių chorų veiklos vertinimą ir pasaulietinėje aplinkoje. Šiuo atveju – *lietuviškuose vakaruose*.

Pasak teatrologo V. Maknio, lietuviški spektakliai buvo vaidinami apie 200 vietų;

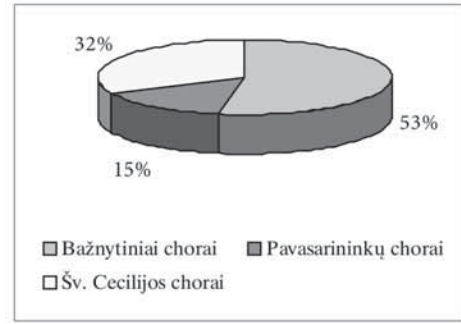
1.1 pav. 1924 m. dainų šventėje dalyvavusių chorų įvairovė procentais

1.2 pav. 1924 m. dainų šventėje dalyvavusių bažnytinių ir krikščioniškųjų organizacijų chorai procentais

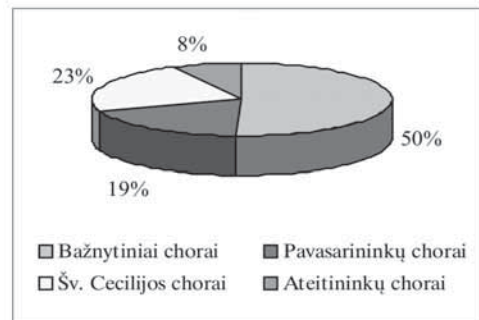
2.1 pav. 1928 m. dainų šventėje dalyvavusių chorų įvairovė procentais

2.2 pav. 1928 m. dainų šventėje dalyvavę bažnytiniai ir krikščioniškieji chorai procentais

3.1 pav. 1930 m. dainų šventėje dalyvavusių chorų įvairovė

3.2 pav. 1930 m. dainų šventėje dalyvavusių bažnytinių ir krikščioniškų chorų įvairovė procentais

Užnemunėje – 24 vietose, Dzūkijoje – 21, Rytų Lietuvoje – 65, Vidurio Lietuvoje – 55, Žemaitijoje – 40. Spektaklius vėliau registravę G. Landsbergis-Žemkalnis ir M. Biržiška 1910 m. priskaičiavo apie 800 spektaklių. V. Maknio duomenimis, 1905–1914 m. laikotarpiu lietuviškų vakarų galėjo įvykti net apie 4–5 tūkstančius¹⁶.

Tiksliai nustatyti, keliuose vakaruose pasirodė vietos bažnyčių chorai, neįmanoma. Tačiau yra žinoma, jeigu tais laikais bažnyčioje buvo choras, tai jis ir padainuodavo vakare, o jeigu jo nebuvo – nebuvo ir dainų.

Iki šiol deramai neįvertinta ir bažnytinių chorų vaidmuo rengiant pirmąsias Lietuvos dainų šventes (1924, 1928 ir 1930 m.)¹⁷. Jose būtent bažnyčių ir katalikiškų organizacijų (pavasarininkų, ateitininkų, Šv. Cecilijos) chorai sudarė net apie pusę visų šventėje dalyvavusių chorų (1, 2, 3 pav.).

Bažnytinių chorų indėlis rengiant dainų šventes leido kelti kryptingesnio *jungtinio choro repertuaro sudarymo* klausimą.

Probleminė situacija repertuaro požiūriu akivaizdi: jeigu bažnytinės pakraipos chorai

sudarė apie pusę visų 1924 m., 1928 m. ir 1930 m. dainų šventėse dalyvavusių chorų, atrodytų, jų žanrinė kryptis ir institucinė priklausomybė privalėjo atsiskleisti jungtinio choro repertuare. Vis dėlto repertuaras to neatskleidė: pirmojoje šventėje skambėjo vien liaudies dainos, antrojoje šventėje Klaipėdos krašto jungtinis choras prisistatė su protestantiška giesme „Pranašai didis“, o trečiojoje jungtinis choras pagiedojo J. Naujalio harmonizuotą „Dievas mūsų gelbėtojas ir tvirtybė“. Jeigu seksime aksioma, kad Dainų šventės jungtinis choras atspindi krašto vidutinio choro meninį lygį ir repertuarą, problema taps aštresnė ir gilesnė.

Kita vertus, priekaištauti tarpukario dainų šventėms – visuotinėms, rajoninėms ir įvairių organizacijų – dėl sakralumo simbolikos stygiaus apskritai negalime, kadangi visos šventės prasidėdavo Mišiomis bažnyčioje arba net aikštėse. Visuotinės dainų šventės (1924, 1928, 1930 m.) prasidėjo Mišiomis katedroje, 1938 m. Ukmergės dainų šventėje Mišios buvo laikomos Pulko aikštėje, giedant keliems chorams, kuriems dirigavo K. Kavėckas, Pavasarininkų jubiliejinėje dainų šventėje Kaune 1938 m. vyko Mišios Rotušės aikštėje, kuriose, teigiama, dalyvavo beveik 100 000 žmonių.

Sakralinės muzikos Dainų šventėje klausimas aktualus ir dabar. Atkūrus Lietuvos valstybingumą išpopuliarėjo pusiau profesionalūs kameriniai chorai, kurių repertuare daug sakralinės muzikos kūrinių, sukurtų pagal lotynišką, anglišką bei kitokį tekstą. Be sakralinės muzikos neapseina ir tarptautiniai chorų konkursai, festivaliai bei kiti projektai. Dainų šventėse ir toliau dalyvauja kai kurie bažnytiniai chorai.

Vadinasi, klausimas – kiek Dainų šventė tampa tarpininke tarp bažnytinio-sakralinio ir pasaulietiško meno – išlieka.

Išvados

1. XIX a. pabaigos – XX a. pradžios Lietuvos bažnytinių chorų veikla akademinėje muzikos istorijoje iki šiol nėra deramai aprašyta ir įvertinta. Iki šiol pateikiamas žymiai mažesnis bendras bažnyčiose veikusių chorų skaičius, o veikla vertinama sociologizuotu aspektu.

2. Atliktas tyrimas parodė, jog iš tiesų veikė apie 150 bažnytinių chorų, t. y. beveik du kartus daugiau nei įprasta skelbti. Jie sudarė absoliučią daugumą visų lietuviškų chorų, veikusių iki Pirmojo pasaulinio karo.

3. Bažnyčių chorai padėjo įgyvendinti bažnytinės muzikos reformą, skatinti žmonių dvasingumą, kartu formavo tuo metu efektyvią muzikinio ugdymo sistemą. Ši jų veiklos sritis nebuvo iširta.

4. Dainų švenčių jungtinio choro repertuaras neatskleidė bažnytinių chorų vaidmens. Į dainų šventes nebuvo įtraukiami sakralinio žanro kūriniai.

5. Vertinant XIX a. pabaigos – XX a. pradžios Lietuvos bažnytinių chorų veiklą, buvo pervertinamas tautinis mentalitetas, todėl liko neįvertinta tiesioginė bažnytinių chorų funkcija – dalyvavimas liturgijoje. Dėl šios priežasties bendra Lietuvos chorų istorija buvo nušviesta neišsamiai, tik pasaulietiniu aspektu. Ji taps sistemine tik ištyrinėjus ir deramai įvertinus bažnytinių chorų veiklą.

NUORODOS

- ¹ Turima galvoje akademinis sovietinio laikotarpio leidinys: *J. Gaudrimas*. Iš lietuvių muzikinės kultūros istorijos (1861–1917). Vilnius. 1958.
- ² *Arminas A.* Lietuvių chorai – tautinės savimonės ir muzikinės kultūros žadintojai. Vilnius. 1998.
- ³ Lietuvos muzikos istorija. I knyga. Tautinio atgimimo metai 1888–1918. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, Filosofijos ir meno institutas. 2002. Jos antrame skyriuje „Tautinis muzikinis gyvenimas“ yra net atskiras skirsnis „Bažnytinė muzika“ (Ten pat. P. 77–80). Minimi iškilesni vargonininkai, kai kurie bažnyčių chorai, tačiau ir čia faktologinė informacija apie chorus negausi, nesusisteminta. Bažnytinių chorų veikla plačiau apžvelgta tik lietuviškų vakarų ir muzikos draugijų veiklos kontekste (Ten pat. P. 77–80. 81–118).
- ⁴ *Totoraitis J.* Lietuvos atgimimas. Chicago.
- ⁵ *Naujalis J.* Lietuvos chorai / Pirmoji dainos diena 1924. Programa ir straipsnių rinkinys. Kaunas. 1924. P. 15.
- ⁶ *Gudelis R.* Chorinis menas lietuvių tautos kultūroje: Chorinio meno atspindžiai XIX a. pabaigos – XX a. pirmosios pusės publicistikoje. Klaipėda: Klaipėdos universitetas. 2003. P. 150–152.
- ⁷ *Arminas A.* Lietuvių chorai – tautinės savimonės ir muzikinės kultūros žadintojai. P. 21.
- ⁸ Duomenys apie chorus paimti iš spaudos draudimo laikaisėjusių nelegalių laikraščių: Aušra, Tėvynės sargas, Žinyčia, Varpas; legalių, po 1904 m.ėjusių, laikraščių: Vilniaus žinios, Viltis, Šaltinis, Vargonininkas, Darbo balsas; kitų šaltinių: Vargonininko kalendorius 1913 m. Vargonininkų draugijos vardu Švento Grigaliaus Didžiojo išleista. Kaunas. 1913; Vargonininko kalendorius 1914 m. Su gaidomis. Antri metai. Seinai. 1914; S. Šimkus. Muzika Lietuvoje / Straipsniai. Dokumentai. Laiškai. Amžininkų atsiminimai. Vilnius. 1967. P. 103–105; J. Žilevičius. Muzikos almanachas. Kaunas. 1924; J. Žilevičius. Juozas Naujalis 55 met. sukakus / Muzikos menas. 1924. Nr. 4. P. 2–7; J. Žilevičius. „Aušra“ ir lietuviškoji muzika / Židinys. 1935. Nr. 3. P. 285–295; A. Arminas. Lietuvių chorai – tautinės savimonės ir muzikinės kultūros žadintojai. Ir kt.
- ⁹ *Šimkus S.* Muzika Lietuvoje. P. 105.
- ¹⁰ Lietuvos muzikos istorija. P. 53.
- ¹¹ Vargonininko kalendorius. 1914. P.38–66.
- ¹² Ten pat. P. 38–39.
- ¹³ Pagal *Arminas A.* Lietuvių chorai – tautinės savimonės ir muzikinės kultūros žadintojai. P. 21–42.
- ¹⁴ *Gudelis R.* Chorinis menas lietuvių tautos kultūroje: Chorinio meno atspindžiai XIX a. pabaigos – XX a. pirmosios pusės publicistikoje. P. 65–96.
- ¹⁵ *Naujalis J.* Lietuvos chorai. P.15.
- ¹⁶ *Maknys V.* Lietuvių teatro raidos bruožai. Vilnius. 1972. P. 95–96.
- ¹⁷ Pirmoji dainos diena 1924. Programa ir straipsnių rinkinys. Kaunas. 1924; II-sios dainų šventės Vadovas (ir programa). Kaunas. 1928.

LITERATŪRA

1. *Arminas A.* Lietuvių chorai – tautinės savimonės ir muzikinės kultūros žadintojai. Vilnius. 1998.
2. „Aušra“: pirmasis mėnesinis visuomeninis, politinis ir literatūrinis lietuvių žurnalas, leistas 1883–1886 m. Ragainėje ir Tilžėje.
3. „Darbo balsas“: dešiniųjų socialdemokratų savaitinis ūkio, visuomenės ir politikos laikraštis, leistas 1917–1919 Vilniuje.
4. *Gaudrimas J.* Iš lietuvių muzikinės kultūros istorijos (1861–1917). Vilnius. 1958.
5. *Gudelis R.* Chorinis menas lietuvių tautos kultūroje: Chorinio meno atspindžiai XIX a. pabaigos – XX a. pirmosios pusės publicistikoje. Klaipėda: Klaipėdos universitetas. 2003.
6. Lietuvos muzikos istorija. I knyga. Tautinio atgimimo metai 1883–1918. Vilnius: Lietuvos muzikos

- akademija, Filosofijos ir meno institutas. 2002.
7. *Maknys V.* Lietuvių teatro raidos bruožai. Vilnius. 1972.
 8. *Naujalis J.* Lietuvos chorai. / Pirmoji dainos diena 1924. Programa ir straipsnių rinkinys. Kaunas. 1924. P. 14–16.
 9. Pirmoji dainos diena 1924. Programa ir straipsnių rinkinys. Kaunas. 1924.
 10. II-sios dainų šventės Vadovas (ir programa). Kaunas. 1928.
 11. „Šaltinis“: katalikų savaitinis žurnalas, leistas 1906–1914 m. Seinuose, 1915 m. Vilniuje.
 12. *Šimkus S.* Muzika Lietuvoje / Straipsniai. Dokumentai. Laiškai. Amžininkų atsiminimai. Vilnius. 1967. P. 103–105.
 13. „Tėvynės sargas“: katalikiškas mėnesinis žurnalas, leistas 1896–1904 m. Tilžėje.
 14. Totoraitis J. Lietuvos atgimimas. Chicago.
 15. „Vargonininkas“: mėnesinis žurnalas, leistas 1909–1910 m. Kaune. Leido Šv. Grigaliaus vargonininkų draugija. Red. J. Naujalis.
 16. Vargonininko kalendorius 1913 m. Vargonininkų draugijos vardu Švento Grigaliaus Didžiojo išleista. Kaunas. 1913.
 17. Vargonininko kalendorius 1914 m. Su gaidomis. Antri metai. Seinai. 1914.
 18. „Varpas“: liberalinis visuomeninis politikos, literatūros ir mokslo mėnesinis žurnalas, leistas 1889–1905 m. Tilžėje ir Ragainėje.
 19. „Vilniaus žinios“: liberalinės krypties laikraštis, pirmasis lietuvių dienraštis, leistas 1904–1909 m. Vilniuje.
 20. „Viltis“: visuomenės, literatūros ir politikos laikraštis, leistas 1990–1915 m. Vilniuje.
 21. *Žilevičius J.* Muzikos almanachas. Kaunas. 1924.
 22. *Žilevičius J.* Juozas Naujalis 55 met. sukakus / Muzikos menas. 1924. Nr. 4. P. 2–5.
 23. *Žilevičius J.* „Aušra“ ir lietuviškoji muzika / Židinys. 1935. Nr. 3. P. 285–295.
 24. „Žinyčia“: katalikiškas laikraštis, leistas 1900–1902 m. Tilžėje. Leido „Tėvynės sargo“ redakcija.

Gauta: 2005 12 02

Parengta spaudai: 2006 11 15

Regimantas GUDELIS

THE EVALUATION PROBLEM OF LITHUANIAN CHURCH CHOIRS (THE END OF THE 19 TH CENTURY – THE BEGINNING OF THE 20 TH CENTURY)

S u m m a r y

The article analyses the activity of Lithuanian church choirs, the idea is raised that because of different reasons inadequate stereotypes of their evaluation consolidated in the academic history of music. In the music articles of the period between the wars the social function of the church choirs was made too significant as well as the merits to Lithuanianism.

In soviet times the music history of Lithuania was published, which adopted the tradition of socialization from the period between the wars, but it turned the other way: it began to deny the significance of the church, its choir and the clergy in general. This way the „tautologization” of the choirs and soviet ideologization led to the tendentious selection of the facts and their interpretation. Taking all these urgent problems into account the aim of the research was chosen — first, to ground the evaluation methodology of the Lithuanian church choirs (the end of the 19 th century — the beginning of the 20 th century), second, to make a full nominal list till independent Lithuania (1918); third, to correct virtually their set evaluation stereotypes.

The object of the research was chosen Lithuanian parish choirs of the Lithuania Roman catholic churches and their activity in the first half of the 20 th century. The methods of the research are the search of statistic data in illegal (till 1904 and illegal (1904–1918) Lithuanian press, the investigation of the documents of St.

Grigalius organists society. The area of the research – Lithuanian choirs of Roman Catholic Church, which existed in the territory of Lithuania. The aspect of the choirs research is commonly cultural.

The term Lithuanian church choirs appeared at the end of the 19th century, when the national rebirth movement started and the choirs began to sing in their native language. The beginning of the choirs is linked with singing in Varniai and Seinai seminaries and the work of the progressive young clergy generation, involved in national activity. In the academic history of music the statement consolidated that in the period of the ban on the press (1864–1904) there were about 20 active church choirs, though when a new nominal list was made it turned out that till 1904 there were more of them about 35. When the ban on the press was cancelled and J. Naujalis began to train organists as a tutor, the number of church choirs began to increase very fast. The statistics of the period in the history of music turned out to be not precise. The newest edition “The history of Lithuanian music” (2002) wrote, that around the year 1909 there were 88 active church choirs whereas our nominal list presents even 150. This list gives the short description of the activity of each choir, which lets us state that choirs were really active for the whole decades.

It induces new interpretations of the significance of the choirs in the national culture. Choirs were active in towns, villages, the farthest corners of the country. Their singing poeticized the spirituality of central church and village church (“The God’s Home”), created beauty. The choir songs as if turned out to be on the same equal level of values next to the outstanding folk sculpture and other masterpieces of decoration. In the context of professional music culture choirs began to carry out the reform of church music, which in Western Europe was inspired by so called *cecalismus* movement and supported by Pope Pius IX *Motu proprio*. Due to the efforts of J. Naujalis and other active clergymen the liturgical singing was systemized in church, the plain – chant was spread. The church choirs became involved in social activity, performed at Lithuanian parties. The Lithuanian party is a performance of the amateur actors with the choir songs. The academic history of music pays great attention to this national culture tradition, which had existed since the cancellation of the ban on the press (1904) till World War I. But because of this circumstance the evaluation of church choirs acquired purely secular – national aspect, the merits in the development of the national religious spirituality and liturgical singing, vanished.

In 1918, when the independent republic of Lithuania came into being, three Songs festivals (in 1924, 1928, 1930) were held. The choirs of church and catholic organizations formed half of the collectives participating in the festival. The article focuses on the facts that this activity of church choirs had to reflect the repertoire of the joint choir i.e., together with folk songs an adequate amount of sacral music had to be included. But it was not. It is thought that sacral music would have diversified the repertoire of the festivals from the point of view of the genre, would have given the more spiritual tone. The problem of this relation still remains urgent in the songs’ festivals nowadays.

The presented factual material of the church choir induces to look virtually through the fixed evaluation stereotypes in the academic history of music, to form more adequate evaluation of the phenomenon unity.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: tautinis atgimimas, lietuviški chorai, bažnyčia, liturgija, funkcijos, efektyvumas, sistema, ugdymas, kultūra, giedojimas, muzika.

KEY WORD: national rebirth, Lithuanian choirs, churches, religious act, liturgy, functions, effectiveness, system, education, culture, singing, music.

Regimantas GUDELIS – Klaipėdos universiteto Muzikologijos instituto vyr. mokslinis bendradarbis, Menų fakulteto Chorvedybos katedros docentas, humanitarinių mokslų daktaras. Mokslo interesų sritis – chorinis menas, chorinio meno istorija. Adresas: K. Donelaičio 4, LT-92144 Klaipėda. Tel. 8 46 398714 (darbo).

Regimantas GUDELIS – Doctor of Humanities, Senior Scientific worker at Institute of Musicology, Assoc. Prof. At Dept. Of Chorus Conducting, Faculty of Arts, Klaipėda University, Scientific interests – Choir music, history of choir music. Address: K. Donelaičio 4, LT-92144 Klaipėda, Lithuania. Tel. + 370 6 398714 (Office).